

יהדותjudaism

"השפות היהודיות נכחדות": להציל את התרבות היהודית

שלחו להדפסה

פיוטים בקוצ'ינית יהודית, מתכונים ביהודית לובית, אמרות בספרדית יהודית: עשרות תיעודים נאספו על ידי חוקרי לשון מאוניברסיטת חיפה ששמו לעצמם שליחות: לשמר את מאות הניבים היהודיים שדוברו בתפוצות, רגע לפני שאחרוני הדוברים יילכו לעולמם: "זה חוב של כבוד כלפי הקהילות האלו. הציבור חייב להירתם" אחיה ראב"ד

לחצו כאן להגדיל הטקסט

צפו בכתבה המלאה

היידיש והלדינו לא לבד: עשרות אם לא מאות שפות יהודיות שדוברו במשך מאות בשנים, עומדות על סף הכחדה, כך מגלה חוקרת באוניברסיטת חיפה, שהחליטה לעשות מעשה: לאסוף, לתעד ולשמר אותן רגע לפני שאחרוני היהודים שדברו אותן יילכו לעולמם.

<< הכול על העולם היהודי - בפייסבוק של ערוץ היהדות. היכנסו >>

פרויקט מיוחד ◀ התעלומות הגדולות של היהדות

פרופ' יהודית הנשקה מהחוג ללשון עברית מספרת כי לעתים השתמשו בשפה רק בני עיר אחת, או חבל גיאוגרפי אחד. "לשונות של יהודים, ואין זה משנה אם באירופה או בארצות המזרח, מתבססות על שפות מקומיות שיש בהן רכיב עברי מאוד משמעותי ותוספות של יהודים", היא אומרת.

קראו עוד בערוץ היהדות :

- ["בג"ץ הנשים החרדיות: "למה נשים לא יכולות לעסוק בפוליטיקה?"](#)
- [ערוץ זהבי לא לבד: להיות יהודי בסין](#)
- [יהודים בבריטניה: "אם קורבין ייבחר - נעזוב"](#)

"הלשונות שימשו אמצעי קשר וגם לשון-סוד, שדוברי השפה באותו מקום לא הבינו. [כך שמעתי על קהילה בסוריה](#), שכאשר היה מגיע אליהם איש המוח'בראת, המודיעין, הם היו מכנים אותו 'איש מחנה' כדי שלא יבינו. כשעראפת הגיע לתוניסיה, עם אנשי הפת"ח, היהודים קראו להם 'מלאכים חבלה'. הם לא רצו להגיד מילה בערבית. כשדיברו על עבד, אדם שחור, לא קראו לו עבד, כמו בשפה המקורית, אלא שפח; לקחו לו את הביטוי 'שפחה' ונתנו לו היבט של זכר".

אף ארוך? מזוזה

פרופ' הנשקה אומרת כי כמעט בכל השפות היו ביטויים עבריים בשל החיבור לדת ולקהילה, חלקם בשימוש המקורי שלהם - כמו שבת או שופר, וחלקם בשימושים אחרים ומפתיעים. "אצל האנוסים בבורדו, המילה 'מזוזה' משמעותה אף ארוך", היא מדגימה. "כשהמילים נכנסות לשפה הן מתגלגלות, והמשמעויות שלהן משתנות".

"תרבויות בנות אלפי שנים נעלמות". פרופ' יהודית הנשקה (צילום: עידו ארז)

לדבריה, באזורים מסוימים השונות בין הלשונות מתבטאת גם בין שפות קרובות יחסית. "בתוך הערבית-היהודית יש את זו של יהודי תימן או יהודי לוב, ואלה לא יבינו את אלה. בתוך תימן יש 'יהודית' של הצפון, הדרום והמרכז. בתוך היהודית הפרסית יש ניבים שונים, והתקשורת ביניהם לא פשוטה".

כעת מאיימת הכחדה על השפות הייחודיות. העלייה וההגירה בכלל, הביאה לכך שהצעירים כבר אינם דוברים את שפת סביבתם, וזו עלולה להיעלם בתוך פחות מדור.

"הלשון היא דנ"א של תרבות", פרופ' הנשקה אומרת. "יש לך תרבות שנוצקת בתוך הלשון: מנהגים, סיפורים, אגדות, פיוטים והיסטוריה. אצל יהודי המזרח עבר חלקה הגדול והמשמעותי של התרבות בעל-פה. ברגע שקהילה מתפנה או עולה לארץ, ובניה צריכים להתאים עצמם לעולם החדש - לדבר אנגלית, עברית או צרפתית - הלשון הולכת ודועכת, ותרבויות בנות אלפי שנים נעלמות".

"התקווה" בספרדית-יהודית ובקוצ'ינית

בשנים האחרונות מתעדים פרופ' הנשקה ואנשיה אנשים הדוברים את השפות העתיקות, ומנסים להרחיב את הפרויקט במהירות רבה ככל האפשר, [לפני שהשפות ייעלמו מהעולם](#). במהלך התיעוד מתגלים הזיכרונות ונחשפות הפנינים.

"יש הרבה סיפורים. למשל 'הפרהוד' - הפרעות בעיראק בתקופת מלחמת העולם השנייה - הוא נושא שמאוד נוגע בדוברים שלנו. אחת המראיינות, בת 90, סיפרה איך הייתה ילדה וחווה אותו בבגד. יש עדויות של אישה שעלתה מתימן, ילדה תינוק והתינוק לא נשאר אצלה, סיפורי מימונה כמו שהייתה במרוקו, ולא כמו שנחגגת כאן.

עם ועדה:

כך גנבה היהדות את העברית, הארמית והיידיש / אסתר שקלים

וגם את הלחן של "התקווה", ואת זה של "מעוז צור", את המנהג לשבור כוס בחופה - ואת הלבוש החסידי. חז"ל ידעו לגייר את תרבות יוון, כך שתתרום לתרבות היהודית. ומי שחושב שהתרבות היהודית חפה מהשפעות זרות, וזועק מחשש להיטמעות בגויים - שיקרא את המאמר הזה

[לכתבה המלאה](#)

"אישה מאתונה שרה את 'התקווה' בספרדית-יהודית, שזה נוסח אחר, המילים שונות: 'ויה ויה פלשתינה. מולדתנו היקרה. בית המקדש נבנה עבורנו ברקמת אבנים יקרות'. יש לנו נוסח של 'התקווה' אצל יהודי קרלה (קוצ'ין שבהודו), וגם שם המילים שונות. כנראה שהיו נוסחים שהתהלכו אצל יהודים ששרו אותם בשפות שלהם. יש חגים יהודיים שחגגו בקהילות שונות בגלל סיפור של הצלה גדולה. יש פורים של תוניסיה, יש פורים של סלובניק, ולא במועד של החג הידוע".

"כסיכסו דל עשוב"

לעתים לא קל לאתר את דוברי השפות. יהודי אלג'יריה, לדוגמה, קיבלו אזרחות במאה ה-19 ועברו לדבר בצרפתית. "כולם עברו לדבר צרפתית והתייחסו לערבית כלשון מאוד נחותה. בקושי נשארה ערבית יהודית, אבל בכל זאת נשארו קהילות פריפריאליות ששמרו על הערבית היהודית."

"שרידי השפות הופכים לסלנג". פרופ' יהודית הנשקה (צילום: עידו ארז)

"מצאנו את דוברי השפה במושבים בדרום הארץ. הם סיפרו על חוויותיהם במלחמת העולם השנייה, עול מנהג שאם מישהי מתאלמנת מישהו מהקהילה נושא אותה כאישה שנייה, כדי שיהיה מי שיפרנס אותה."

אחד הסיפורים המרגשים הוא על ה"כסיכסו דל עשוב" (קוסקוס של עשבים). "זה היה טקס סודי של נשים במרוקו, שעליו סיפרו לנו נשים בעיר נשר. הן היו מתכנסות כמה שעות בבוקר, מכינות קוסקוס מיוחד, היו להם שירים מיוחדים, ריקודים מיוחדים. זה היה סוג של העצמה נשית עבור נשים שהיה להן קצת קשה - לאחת לא היה פרי בטן, לאחרת היו בעיות עם בן הזוג. האחת חיזקה את השנייה."

"חוב של כבוד"

שרידי השפות, אומרת פרופ' הנשקה, זולגים היום לשפה העברית כסלנג. לדבריה, בעיקר בפריפריה: "אם אתה שומע היום ישראלי מנתיבות או ירוחם שמדבר בעברית שונה, עם ביטויים כמו 'למזוג תפוחי אדמה', 'כפרה עליך', 'שימדורה', 'מזרוב' או 'מדרוב' - כל המלים האלו מקורן בערבית הזו."

אז מה נשאר לעשות כדי להציל את נתח התרבות המשמעותי הזה?

"אנחנו רוצים לגייס את כל מי שיכול ויש לו גישה להורים מבוגרים, סבים וסבתות, דודים ודודות. מכשירי ההקלטה זמינים לא נותר עוד הרבה זמן כי חלקם מבוגרים מאוד וחלק מהדוברים אינם איתנו, חלקם לא זוכרים."

מתוך פרויקט התייעוד (באדיבות אוניברסיטת חיפה)

זו ממש חובה אזרחית שלי כלפי דור הבוגרים", היא מסכמת. "זה חוב של כבוד כלפי הקהילות האלו כדי שלא תימחקנה. אני מזמינה את כולם להקליט, לצלם ולשלוח לנו. אפשר גם עם הקדשה לאדם אהוב".

לאחר שהחומרים מועברים לפרויקט "[לשון בית](#)" ([כאן הקישור](#)), הם מתורגמים, מעובדים ומועלים לרשת. עד כה נאספו קרוב ל-500 סרטונים והקלטות.

תגיות: אוניברסיטת חיפה | שפות | קהילה יהודית | עדות
[חזרה](#)